

ملاقات با جغرافه دانان پیش کسوت

نسلی که دارد تمام
مے شود!

محمد دشتی

گفت و گو با دکتر سید رحیم مشیری و دکتر عزت الله عزتی، پیشکسوتان حوزه علم و دانش جغرافیا

اشاره

گردهم آمدن بزرگان و اندیشمندان رشته‌های گوناگون در مراکز علمی و دانشگاهی یا مراکز تحقیقاتی و پژوهشی مانند فرهنگستان‌های علوم مختلف، بسی جای شکرگزاری دارد.

گرچه هنوز به درک کامل ارزش و اهمیت نسلی که دارد تمام می‌شود نرسیده‌ایم، اما وجود این مراکز به‌عنوان گوشه‌های انس، که این مردان سال خورده را در خود جای داده‌اند بسی ارزشمند و گران‌بهاست.

این بار و در ادامه دیدار از بزرگان و پیشکسوتان حوزه علم و دانش جغرافیا به دیدار دکتر سید رحیم مشیری رفتیم. سید بزرگ، با اولین تماس، بدون هیچ تشریفات و الزام به آداب و ترتیبی که این روزها مد شده است، اتاق گروه جغرافیای دانشگاه آزاد اسلامی در واحد علوم و تحقیقات را برای گفت‌وگو تعیین کرد. اما در روز و ساعتی که به ملاقاتش رفتیم، جمع اساتید جغرافیا، جمع بودند. انگار ساعت ملاقات و گفت‌وگوی ما در بین دو ساعت درسی و به اصطلاح در زنگ تفریح دانشجویان و اساتید واقع شده بود و علاوه بر آقای دکتر سید رحیم مشیری، آقایان دکتر عزت‌الله عزتی و دکتر مهدوی هم حضور داشتند. فرصت گفت‌وگو با دکتر مهدوی که برای حضور در کلاس درس جمع ما را ترک کرد، فراهم نشد اما گفت‌وگوی مفصل ما با دکتر عزت‌الله عزتی و دکتر سید رحیم مشیری در فضایی که رفت‌وآمد دانشجویان هم در آن جریان داشت، انجام شد.

آن روز اساتید مبرز و شاخص جغرافیا در گروه‌ها و گرایش‌های مختلف، از اینکه مجله رشد جغرافیا به سراغشان رفته است

تشکر کردند، که البته این موضوع لطف و بزرگمنشی ایشان را نشان می‌داد. انصاف و واقعیت قضیه این بود که این دیدارها باید خیلی زودتر در سطحی وسیع‌تر و با کیفیتی بهتر و به‌طور مستمر انجام می‌شد.

استاد مشیری و دکتر عزتی هنوز هم شاگردان خود در مجله رشد آموزش جغرافیا یا حتی کسانی را که اکنون مصادر برخی امور را بر عهده دارند، به خوبی به یاد داشتند و خوشحال و مسرور بودند که حاصل بخشی از زحماتشان به بار نشست است. آن‌ها به همان نام و نان معلمی قانع بودند. گروه جغرافیای واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی با همه شهرت ملی و جهانی خود، اتاقی به وسعت یک کلاس درس و امکاناتی در همان حد، در اختیار نخبگان دانشگاهی قرار داده بود. از کسی که از اساتید یا میهمانان آنان پذیرایی کند، خبری نبود. دکتر عزتی که احترام ما و دکتر مشیری را که از وی مسن‌تر بود داشت، چند بار از جایش برخاست و چای و شیرینی برایمان فراهم کرد.

انگار این مردان بزرگ که باید حالا در فرصت بازنشستگی به علائق شخصی و نوه‌هایشان بپردازند و در نهایت، ساعتی را در خدمت کشور خود باشند، به همان دانشجویان کیف و کلاسور به دستی که می‌آمدند و سؤالی می‌پرسیدند و احترامی می‌گذاشتند و می‌رفتند و عکاس و خبرنگاری که از مجلات رشد به سراغشان رفته بود، دل خوش بودند. گزارش این دیدار صمیمی و درس‌آموز، اینک پیش روی شماست. ضمن آرزوی عمر با عزت برای این بزرگان و توفیق انعکاس گوشه‌ای از بزرگمنشی آنان، حلاوت و شیرینی این دیدار را با شما قسمت می‌کنیم.

*** آقای دکتر! از خودتان و از گذشته‌ها و از سابقه همکاری با مجله رشد آموزش جغرافیا برایمان بگوئید.**

دکتر مشیری: خیلی متشکرم که از طرف مجله رشد به دیدار دوستان خود آمدید. من سیدرحیم مشیری متولد ۱۳۰۹ در سمنان هستم. دوران تحصیل ابتدایی و دبیرستان را در سمنان گذراندم. در سال ۱۳۳۶ به تهران آمدم و در رشته تاریخ و جغرافی مدرک لیسانس خود را گرفتم و سپس عازم آلمان شدم و در آنجا مدارک فوق لیسانس و دکترا را اخذ کردم و در سال ۱۳۴۶ پس از بازگشت، در دانشگاه تهران استخدام شدم و تا سال ۱۳۸۲ در این دانشگاه خدمت کردم. البته از سال ۱۳۶۳ هم‌زمان در دانشگاه آزاد اسلامی، مدیریت گروه جغرافیا را بر عهده داشتم و تدریس هم می‌کردم.

*** زمان انتشار اولین شماره‌های رشد آموزش جغرافیا را به یاد دارید؟**

بله! خاطرم هست. ما در گذشته مجلات جغرافیایی کمی داشتیم و در برهه‌ای هم که اصلاً چنین مجلاتی وجود نداشتند. من خوشحالم که اولین مجله رشد جغرافیا در وزارت آموزش و پرورش و زیر نظر دبیران و اساتید بسیار مدبر و خوب تهیه شده است. این مجله از مجلات مفید و خوبی است که انتشار آن مایه مباهات و خوشحالی اهالی جغرافیا شد. این مجله از اولین مجلات آموزشی است که در زمینه جغرافیا در ایران منتشر شده و آغاز کار هم به گونه‌ای بوده است

که دبیران مجرب، اساتید این حوزه و اندیشمندان با آن همکار شده‌اند و با فرستادن مقالات و نوشتن در این مجله به آن اعتبار و اهمیتی مضاعف بخشیده‌اند.

*** به نظر شما چه عاملی باعث شده است اساتید و صاحب‌نظران دانشگاهی هم به این مجله اقبال داشته باشند و ارتباط خودشان را به شکل‌های مختلف حفظ کنند؟**

نوع نگاه مبتنی بر قدرشناسی متولیان مجله نسبت به همکاران دانشگاهی خود. این‌گونه نگاه به نویسندگان و صاحب‌نظران و در واقع تکریم جایگاه کسانی که در این حوزه صاحب نام و قلم بوده‌اند، باعث شده است اقبال خوبی از این مجله بشود و به خوش‌نامی از آن یاد شود. در همان اوایل کار این مجله، دست‌اندرکاران آن به سراغ ما هم آمدند و فعالیت‌های حوزه دانشگاه را در زمینه برگزاری گردهمایی‌ها و سخنرانی‌های علمی انعکاس دادند که زمینه خوبی برای ایجاد همکاری بیشتر بین مجله و اساتید و صاحب‌نظران دانشگاهی شد.

*** یادتان هست چه سالی بود؟**

زمان آن را به خوبی به خاطر ندارم، ولی یادم هست که در همان سال‌ها مرحوم شیخ‌الاسلامی که مسئولیتی در مجله رشد جغرافیا داشتند، برگزاری جلساتی را در سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی و از طریق درج در جراید اعلام کردند که ما هم به اتفاق برخی از دوستان در آن جلسات شرکت و سخنرانی کردیم و گزارش این جلسات هم در نشریات رشد، منعکس شد.

*** وجود نشریات و نشریاتی مانند رشد آموزش جغرافیا چقدر ضرورت دارد؟**

این‌گونه نشریات در نوع خود مفیدند و هر چه تعداد آن‌ها افزایش یابد، فضای بیشتری برای تعامل و گفت‌وگو بین متولیان امور و مخاطبان پدید می‌آورد.

من یقین دارم که این مجلات زمینه انتشار مجلات علمی و پژوهشی دیگری را هم در حوزه‌های مختلف و از جمله در زمینه جغرافیا به وجود آوردند که اگر این پیشگامی نبود، معلوم نبود این نشریات کی منتشر شوند یا ممکن بود اصلاً منتشر نشوند. بعد از مجله رشد آموزش جغرافیا، مجله‌ای در زمینه ادبیات منتشر شد (البته قدمت آن به سال‌ها قبل برمی‌گشت). این مجله در تهران و شهرستان‌ها چاپ می‌شد. بعد از آن دیگر نشریات و از جمله نشریات علمی و پژوهشی جغرافیایی به مرور منتشر شدند و فضای انتشار نشریات ایجاد و رونق گرفت و خوشبختانه امروزه دانشگاه‌ها از این جهت غنی هستند و توانسته‌اند فضای این‌گونه مجلات را به سمت‌وسوی کارهای دانشجویی سوق دهند و موضوع به‌نحوی مدیریت شده است که این‌گونه مجلات تنها تربیونی برای اساتید نباشند و در فضای همه مخاطبان قرار گیرند. همراه با دانشگاه‌های دولتی در دانشگاه آزاد هم واحدهای مختلف نشریاتی منتشر کردند. در حال حاضر، در واحد علوم و تحقیقات هم ما در گروه جغرافیا دو مجله علمی و پژوهشی «دانشنامه» و «سرزمین» منتشر می‌کنیم که

*** شما در دانشگاه و فضای کاری خود، خیلی سر تان شلوغ است، اما با اولین تماس از سوی مجله رشد آموزش جغرافیا و در کمترین زمان ممکن، ما را به حضور پذیرفتید. کنجکاو شده‌ام دلیل این توجه و محبت را بدانم.**

من بسیار خرسندم که مجله رشد جغرافیا هنوز هم به همکاران خود توجه دارد و به سراغشان می‌آید؛ آمدنی که نشان از زنده و پویا بودن این مجله و هوشمندی اداره‌کنندگان آن دارد. باز هم خوشحالم که مدیران اداره‌کننده این مجله از میان شاگردانی هستند که در کلاس‌های درس بنده و دیگر دوستان حضور داشته‌اند و قطعاً در زمینه جغرافیا و علوم وابسته هم صاحب‌نظر و صاحب‌اثر هستند. با این توضیحات مگر می‌شود همکاران مجله رشد را نپذیرفت یا وعده دیدار را به تعویق انداخت!

*** ممنون! پس از عمری دانش‌اندوزی و تعلیم دادن و آموزش، قضاوت شما برای ما تعیین‌کننده است. ما ایلم بدانم هیچ‌وقت از نوع عملکرد مجله یا مسئولان آن دلخور شده‌اید؟**

دلخور که نه! اما کدام کار تأثیرگذاری است که بدون اشکال پیش برود. مهم این است که اگر اشکالی به‌وجود می‌آید با نظر و توصیه خیرخواهان برطرف شود. یادم هست که در مقطعی اعتراضاتی نسبت به نوع نگاه به همکاران دانشگاهی و همکاری آنان به مجله شد که البته اعتراض به مجله نبود، بلکه صحبت این بود که این اساتید و بزرگان باید راهنمای دیگران باشند و وضعیت به‌گونه‌ای نباشد که حضور آنان -که ارزشمند هم هست- فضا را برای دیگر مخاطبان و نویسندگان به‌ویژه در حوزه معلمی تنگ کند. بسیاری از این دوستان صاحب‌اثر و قلم‌بوند، ولی انتظار این بود که مجله را به‌گونه‌ای اداره کنند که همه بتوانند به سهم خود حضور داشته باشند و یک‌دفعه مجله‌ای منتشر نشود که هیچ اثری از آثار معلمان در آن نباشد و همه نویسندگان مثلاً اساتید دانشگاهی باشند.

البته این موضوع خیلی پیچیده نشد و با میانجی‌گری شیوخ جغرافیا و مدیریت دست‌اندرکاران مجله حل و فصل شد و مجله راهی را که باید طی کند، ادامه داد.

*** شما الآن که با من صحبت می‌کنید، مجله شماره ۱۰۰ جغرافیا را هم در دست دارید و از لحظه‌ای که آن را تقدیم شما کرده‌ام لحظه‌ای آن را از خودتان دور نکرده‌اید. ما ایلم بدانم چه حسی نسبت به این مجله دارید؟**

خیلی خوشحالم که صدمین شماره مجله جغرافیا هم منتشر شده است. شما مرا به گذشته‌هایی بردید که نشانه‌هایی از آن در این مجله وجود دارد. با محبت و دعوتی هم که آقای دکتر شایان داشتند، خیلی دوست داشتم در مراسم صدسالگی مجله شرکت کنم، اما واقعاً وضعیت به‌گونه‌ای بود که در منزل بستری بودم و توفیق حضور پیدا نکردم، هر چند که دلم آنجا بین دوستان و در لابه‌لای صفحات این مجله پرواز می‌کرد.

مقالات این حوزه را منتشر می‌کنند و قرار است تخصصی‌تر هم بشوند.

*** انتشار نشریات در حوزه جغرافیا چه کمکی به دانشگاه‌ها و دانشجویان این رشته کرده است؟**

نشریه و مجله، ابزار کار و وسیله علم‌آموزی دانشجویان هستند و به‌دلیل به‌روز بودن، در نوع خود نقشی برابر با منابع اصلی درس دارند. از سوی دیگر، انتشار این مجلات کمک کرده است تا دانشجویان بهانه‌ای تحت عنوان عدم دسترسی به منابع جدید را نداشته باشند و شرایطی پدید آمده است که بتوانیم در کمترین زمان ممکن اطلاعات ضروری روز دنیا را در اختیار دانشجویان و دانش‌پژوهان قرار دهیم.

*** به نقش و اهمیت مجلات اشاره کردید؛ لطفاً کمی بیشتر توضیح دهید.**

حسن مجله نسبت به کتاب آن است که مطالب مجلات به‌روز و جدیدند و دانشجویان می‌توانند برای موضوعات تحقیقی و پژوهشی خود از آن‌ها استفاده کنند. حتماً شما هم در مجلات رشد به این ویژگی مهم توجه دارید و فضایی را برای انتقال اطلاعات جدید و به‌روز برای مخاطبان خود، که بخشی از آنان هم دانشجویان هستند، فراهم می‌آورید.

خوشبختانه دانشجویان ما به‌ویژه در مقطع کارشناسی‌ارشد و دکترا این انگیزه و توان را دارند که مقالات خوبی تهیه کنند و نشریات علمی و پژوهشی و تخصصی، محل مناسبی برای این‌گونه مقالات هستند. در حال حاضر، علی‌رغم افزایش تعداد مجلات، وضعیت به‌گونه‌ای است که ما از خیل مقالات رسیده مجبوریم تعدادی را برای چاپ انتخاب کنیم و ظرفیت‌ها به‌گونه‌ای نیست که همه مقالات مناسب برای چاپ منتشر شوند.

*** چه آرزو یا توصیه‌ای به متولیان انتشار مجله دارید؟**
 آرزوی من این است که متولیان انتشار این نشریه سلامت باشند و بتوانند این نشریه خوب را همانند گذشته مؤثر و مستمر منتشر کنند. این دوستان از جمله آقای دکتر شایان و دکتر چوبینه از فرزندان ما هستند، من همه را می‌شناسم و به همه آنان علاقه‌مندم.

نکته مهمی که باید به آن اشاره کنم، این است که یادمان نرود این مجله متعلق به معلمان است و هر برنامه‌ای برای تدوین مطالب و اداره آن باید با محوریت معلمان باشد. مجله اگر معلمان را فراموش کند، قافیه را باخته است. آن زمان هم که برخی دوستان به کیفیتی که در بالا اشاره کردم، به هم پرداختند، بنده مطالبی نوشتم و این موضوع را یادآوری کردم که حتی اگر استاد دانشگاه هم در این مجله می‌نویسد، نباید جا را بر نوشته‌های معلمان تنگ کند یا به گونه‌ای عمل کنیم و بنویسیم که برای معلمان قابل استفاده نباشد. حس من همیشه این بوده است که معلمان و دبیران به معلمان خود نگاه محبت‌آمیز و همراه با لطف دارند و از باب اینکه روزی را در محضر ایشان کسب علم و دانش کرده‌اند، فضا را برای آنان باز می‌کنند. ما باید این توجه را قدر بدانیم و حواسمان باشد که جا را بر آنان تنگ نکنیم.

*** خودتان چه کمکی می‌توانید به مجله بکنید تا نفع آن به معلمان برسد که این همه به آن‌ها علاقه دارید؟**

همه نسبت به معلمان مسئولیم و وظیفه همه ما این است که شاگردان خود را که امروز کارگردانان این مجله هستند، تشویق و ترغیب و راهنمایی کنیم تا بهتر و بیشتر در خدمت معلمان باشند. ما هر چه داریم از معلمان است و هر چه به آنان خدمت کنیم، جا دارد. اگر هم روزی کمبودی باشد، باید کمک کنیم تا مشکلات برطرف شود. باز هم آرزو مندم که دوستانم در آموزش و پرورش و مجله رشد آموزش جغرافیا سالم و سعادتمند باشند و بتوانند همانند گذشته به خدمات صادقانه خود ادامه دهند و این مجله وزین را مرتب و مستمر منتشر کنند.

*** آقای دکتر عزتی، شما هم از گذشته‌هایی بر ایمان بگویید که مجله‌ها و از جمله مجله رشد آموزش جغرافیا در آن نقشی داشته باشند.**

دکتر عزتی: زمانی، قبل از انقلاب، آقای دکتر افشار مجله‌ای به نام «زمین و زمان» منتشر می‌کردند که مجله بسیار بامحتوا و خوبی بود. بحث زمان، اهمیت و جایگاه آن در جغرافیا در دهه‌های اخیر و چند سالی است که در ژاپن مطرح شده است، ولی آقایان در آن سال‌ها، یعنی قریب چهل سال پیش به آن توجه داشتند و به اهمیت و نقش زمان در تحولات جغرافیایی پی برده بودند.

*** امروز توفیقی حاصل شد که شما را هم ببینیم. البته ما همان هماهنگی اولیه را که با آقای دکتر مشیری انجام داده بودیم، نتوانسته بودیم با شما انجام دهیم، اما لطف کردید و بدون هیچ عذر و بهانه‌ای که معمولاً این روزها فراوان شده**

است، تقاضای ما را برای گفت‌وگو پذیرفتید. چرا؟

راستش را بخواهید، ده، پانزده سالی است که در هیچ مصاحبه‌ای در رسانه‌ها و از جمله رادیو و تلویزیون شرکت نکرده‌ام، ولی با مجله خودمان که نمی‌توانیم صحبت نکنیم.

*** ما نام شما را عموماً با واژه‌هایی مانند ژئوپلیتیک و مسائل استراتژیک شنیده‌ایم. کمی از خودتان بگویید و اینکه چگونه وارد این حوزه شدید و مسیر را چگونه انتخاب و به چه کیفیتی طی کردید؟**

من عزت‌الله عزتی هستم. تحصیلات دیپلم را در کرمانشاه گذرانده‌ام و با شرکت در کنکور دانشکده افسری در آن دانشکده پذیرفته شدم و ادامه تحصیل دادم. تمام دوره‌های نظامی مرتبط را گذراندم. اولین سالی که رشته جغرافیای محض را اندازی شد، من هم شرکت کردم و در دانشگاه آذربادگان پذیرفته شدم و مدت سه سال دوره جغرافیای محض را گذراندم، سپس به تهران آمدم و در کنکور جغرافیای انسانی و اقتصادی شرکت کردم و به‌عنوان نفر اول این رشته به دانشگاه تهران راه پیدا کردم.

سال ۱۳۴۴ فارغ‌التحصیل شدم و به تدریس در دانشکده افسری ادامه دادم. در دوره فوق‌لیسانس جغرافیای انسانی و اقتصادی ما هفت نفر بودیم که در دانشگاه تهران پذیرفته شدیم و من شاگرد اول این گروه شدم. با مکاتباتی که دانشگاه انجام داد و براساس توافقات پیمان سنتو من هم برای ادامه تحصیل به دانشگاه دولتی آنکارا ترکیه رفتم و در رشته جغرافیا با گرایش ژئوپلیتیک و مسائل استراتژیک در مقطع دکترا ادامه تحصیل دادم.

رشته جغرافیای سیاسی و نظامی را راه اندازی کردیم. البته همان زمان در دانشگاه‌های غیرنظامی هم تدریس می‌کردم.

* مگر قبلاً این رشته‌ها را در ایران نداشتیم؟

خیر؛ رشته جغرافیای نظامی-سیاسی برای اولین بار در ایران به تصویب وزارت علوم رسید و تشکیل شد. سپس به دو بخش جغرافیای نظامی در واحدهای نظامی و جغرافیای سیاسی در دانشگاه‌ها تفکیک شد. فعالیت دیگری که با کمک دوستان انجام دادیم این بود که جغرافیای انسانی از جغرافیای سیاسی جدا شد و به‌طور مستقل به فعالیت خود ادامه داد.

* از شاگردان شاخص آن دوران، کسی را به یاد دارید؟

زمانی که دانشگاه تربیت مدرس تشکیل شد در اولین دوره آن افتخار تدریس درس جغرافیای سیاسی را داشتم. در آن سال‌ها توفیق داشتم که راهنمایی پایان‌نامه کارشناسی ارشد یا رساله‌های دکترای بسیاری از عزیزانی که در حال حاضر مصادر امور هستند، مانند آقای دکتر حافظ‌نیا، آقای دکتر سردارصوفی، آقای دکتر قالیباف و دیگر عزیزانی را که در سپاه یا دانشگاه‌ها حضور دارند، بر عهده داشته باشم.

* تا به حال چند جلد کتاب تألیف کرده‌اید؟ در جایی می‌خواندم که برخی کتاب‌های شما در ۵۷ کشور مسلمان تدریس می‌شود؟

در طول این سال‌ها توفیق پیدا کردم که ۲۴ جلد کتاب بنویسم و آن را به فرزندان هوشمند و کوشای این سرزمین تقدیم کنم. سه جلد از این کتاب‌ها، کتاب سال دانشگاه‌ها شد، چهار جلد از کتاب‌هایم هم در کشور فدراسیون روسیه، ترکیه، رومانی و ۵۷ کشور اسلامی ترجمه شده است و تدریس می‌شود.

ژئواستراتژیک، ژئوپلیتیک در قرن بیست و یکم، ژئوپلیتیک شیعه از جمله این کتاب‌ها هستند که در مرکز مطالعات استراتژیک پاریس ترجمه شده‌اند و در حال حاضر تدریس می‌شوند. کتاب ژئوپلیتیک اسلام را هم «فیضیه بین‌المللی قم» به چهار زبان ترجمه کرده است که در ۵۷ کشور اسلامی در سطح جهان تدریس می‌شود.

* در سال‌های خیلی دور چهره شما را در تلویزیون هم شاهد بودیم، اشتباه که نمی‌کنم؟

همین‌طور است. در زمان مسئولیت آقای دکتر لاریجانی با صداوسیما جمهوری اسلامی ایران هم همکاری داشتم و در صبح‌های روز شنبه در برنامه‌ای با مسئولان کشور در مورد مسائل مملکتی، جهانی و جغرافیایی و ژئوپلیتیک منطقه‌ای گفت‌وگو می‌کردیم.

* در سطح ملی چه کارها و پروژه‌هایی انجام داده‌اید؟

زمانی شورای امنیت ملی از بنده خواستند که به تدوین استراتژی ژئوپلیتیک کشور جمهوری اسلامی ایران اقدام کنم که این کار دو سال طول کشید، اما به دلیل تغییر و تحولاتی که پیش آمد، کامل نشد. در سطح ملی هم بیش از دوازده پروژه اجرا کرده‌ام، از جمله جغرافیای امنیت مرزهای ایران در هفت جلد، مکان‌گزینی

* تحصیل در ترکیه فقط شامل خواندن دروس آکادمیک و نظری بود یا در حوزه عمل هم با مسائل مرتبط با رشته‌ای که می‌خواندید، آشنا شدید؟

حضور در ترکیه و وجود زمینه امکان شرکت در جلسات مربوط به پیمان سنتو، مسائل نظری و عملی را در هم می‌آمیخت و من از نزدیک با عمل و مسائل تئوری و نظری آشنا شدم. این، فرصتی بی‌نظیر برای بهره‌گیری از دوران تحصیل در ترکیه بود. پس از پایان تحصیلاتم دوباره به دانشکده افسری برگشتم و به تدریس ادامه دادم و چند جلد کتاب هم تدوین کردم. یکی از این کتاب‌ها که با همکاری دوست عزیزم آقای دکتر مشیری تهیه شد، کتاب جغرافی سیاسی و اقتصادی ایران بود.

* کتاب‌هایتان را در دانشکده و محیط‌های کتابخانه‌ای می‌نوشتید یا با توجه به بافت و نوع کاری که داشتید کارهای میدانی و مبتنی بر محیط هم برای تألیف کتاب‌هایتان انجام می‌دادید؟

به مسئله خوبی اشاره کردید. تابستان‌ها که کلاس‌های دانشکده در اردوگاه تشکیل می‌شد، از فرصت استفاده کردم و کتاب جغرافیای نظامی ایران را نوشتم که تا آن زمان کتابی در این زمینه با نگاه علمی نوشته نشده بود. اینجا باید از رزم‌آرا هم یاد کنیم، چون اولین کسی بود که ۲۴ جلد کتاب در خصوص جغرافیای نظامی ایران نوشته بودند، اما با اطلاعات روز، پیشرفت‌های حاصل شده و دانش آکادمیک همخوانی نداشت. لذا بنده پنج، شش سال در تابستان‌ها با گروه‌هایی خاص به مناطق مختلف برای تهیه جغرافیای نظامی ایران و کشورهای هم‌جوار می‌رفتیم که حاصل آن تهیه دو جلد کتاب جغرافیای نظامی ایران بود. هنر جنگ یکی از درس‌های تخصصی بود که تدریس می‌کردم.

* تا چه سالی به خدمات دانشگاهی خود در دانشکده افسری ادامه دادید؟ از چه زمانی بازنشسته شدید؟

در سال ۱۳۵۶ با توجه به ماده ۷۴، تعهد ۲۱ ساله من هم تمام شد و با تقاضای شخصی بیرون آمدم و کماکان در دانشگاه‌های غیرنظامی و نظامی، از جمله دانشگاه پدافند و دانشگاه جنگ تدریس داشتم.

* یعنی بعد از بازنشستگی و در دورانی که شاهد بروز دگرگونی‌های مهمی مانند انقلاب اسلامی ایران هم بودید فعالیت‌هایتان متوقف نشد؟

نه! من دانش و تجربه‌ای آموخته و اندوخته بودم که به کار کشور می‌آمد. در ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی ایران و وقتی که سپاه پاسداران انقلاب اسلامی تشکیل می‌شد، دانشگاه امام حسین (ع) کنونی تشکیل شد و در دروسی که تنها در تخصص من بود به تدریس پرداختم. در یک مرحله، برنامه‌های دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه را تنظیم کردم و در آنجا تدریس هم می‌کردم.

* در راه‌اندازی رشته‌های دانشگاهی مرتبط با جغرافیا هم نقشی داشتید؟

بله؛ در مرحله بعدی در دانشگاه امام حسین (ع) برای اولین بار

فرودگاه‌ها براساس معیارهای استراتژیک ایران و این مهم‌ترین چیزی بود که ما در کشور بدان نیاز داشتیم و آن را نداشتیم. یعنی فرودگاه بدون معیارهای استراتژیک ساخته می‌شد. این کار سه سال طول کشید، اما با حمایت مسئولان انجام پذیرفت و در حال حاضر، فرودگاه‌های ما براساس معیارهای استراتژیک ساخته می‌شوند.

*** وقتی مجله رشد آموزش جغرافیا را تقدیمتان کردم، ناراحت شدید که چرا درجه آن علمی-پژوهشی نیست. دلیل آن را می‌فرمایید.**

دلیلش سطح علمی مطالب این مجله است. من از اینکه درجه این مجله از علمی-پژوهشی به علمی-ترویجی تغییر وضعیت پیدا کرده است متأسف شدم. مجله رشد آموزش جغرافیا این کیفیت و محتوا را دارد که به صورت علمی-پژوهشی ارزیابی شود و حتی به درجات بالاتر ارتقا یابد.

*** تاکنون صد شماره از این مجله منتشر شده است و مطالب و صحبت‌هایی که بیان کردید، در سده دوم عمر عددی مجله منتشر خواهد شد. چه توصیه‌ای برای مؤثر بودن شماره‌های بعدی آن دارید؟**

تلاش کنید که در حلقه عادت و دور تسلسل گرفتار نشوید. نشریات علمی ما و از جمله نشریه آموزش جغرافیا باید تابع اهداف مشخص باشند که این اهداف با آمدن و رفتن افراد تغییر پیدا نکنند. حالا اگر ما این اهداف را درست انتخاب کرده باشیم باعث ارتقای سطح مجله و استقبال بیشتر مخاطبان خواهد شد که به نظر می‌رسد، در مجله رشد آموزش جغرافیا به این امر مهم و تأثیرگذار به خوبی توجه شده است.

*** بدون تعارف و شعار، چه عاملی را برای تداوم انتشار باکیفیت مجله، مؤثرتر می‌دانید؟**

بگویم؟ می‌نویسید! به نظر من تمامی فعالیت‌های ما بعد از قصد و نیت خالصی که داریم، تابع عاملی به نام اقتصادند. این عامل در این روزها بیش از گذشته نقش ایفا می‌کند. به همین دلیل افزایش کیفیت و محتوای این نشریه هم در گرو ایجاد انگیزه بیشتر و پاسخ به نیازهای اقتصادی افراد است تا آن مطالب و اطلاعاتی که مورد نیاز معلمان و مخاطبان این مجله است، در زمان خودش تهیه و در اختیار آنان قرار گیرد. البته باید تشویق‌ها و عوامل معنوی و اقتصادی در کنار هم باشند و از همه اهرم‌هایی که در دست داریم استفاده کنیم تا کیفیت این مجله حفظ و مشتریان آن نیز با ما همراه بمانند. ما مجلات زیادی داریم که نتوانسته‌اند راه خود را ادامه دهند و از گردونه انتشار خارج شده‌اند و اگر ما هم مراقب این موضوع نباشیم، با خارج شدن از گردونه انتشار، ضربه‌ای دیگر به فرهنگ و علم کشور وارد می‌شود که شاید به راحتی قابل جبران نباشد.

*** شما به چه قیاسی می‌فرمایید که عامل اقتصادی و**

تشویق و ترغیب به کار نیک مهم است؟

به همان قیاس که در آموزه‌های دینی هم به پاداش کار نیک اشاره شده است. برای مثال همین نماز و روزه‌ای که ما آن را به قصد نزدیکی به خداوند متعال انجام می‌دهیم، پاداش و اجری دارند که افراد را تشویق می‌کند تا اقبال بیشتری به این فرایض دینی داشته باشند. اشتباه نشود! این امر تنها تابع وضعیت اقتصادی مردم هم نیست. بالاخره خوبی و نیکی باید با ملاک‌هایی سنجیده و ارزش گذاری شود. اگر من می‌گویم عامل اقتصاد مهم است، منظورم نگاه ارزش‌مداری و حساب و کتاب برای کسانی است که وقت و عمر خود را در راه فرهنگ و علم و آموزش صرف می‌کنند.

*** خب الان هم که حساب و کتاب هست، مگر نیست؟**
هست! اما چرا باید این گونه باشد که امروز در جامعه ما فقط کشر معلم و دانشگاهی کار مجانی انجام دهند و هیچ کس حاضر نباشد یک قدم رایگان برای آنان بردارد. این وضعیت، وضعیت خوبی نیست و به تعطیلی یا کم‌اثر شدن نشریات خواهد انجامید.
تا ایجاد انگیزه نشود، کارها به خوبی پیش نخواهد رفت.

*** در جایی خوانده بودم که شما جنگ را عامل پیشرفت علم می‌دانید. در این مورد توضیح بیشتری می‌دهید؟**

بله من اعتقاد دارم که دو چیز باعث پیشرفت علم شده است. یکی جنگ است که باعث می‌شود نیازمندی به وجود بیاید و خلاقیت‌ها گل کند و دیگری رفاه اقتصادی است که فضا و موقعیت مناسبی برای فکر کردن و اندیشیدن اقلشار فرهنگی و اهل علم به وجود می‌آورد و آنان می‌توانند بدون دغدغه اقتصادی و مالی به کار اصلی خود که اندیشیدن و تولید علم است، بپردازند.
آیا تاکنون فکر کرده‌ایم که چرا تمامی دانشمندان ما بین قرن‌های یازدهم تا شانزدهم میلادی پیدا شده‌اند؟

*** چرا؟ شما دلیلش را بفرمایید.**

دلیل اصلی آن همان رفاه اجتماعی و زمینه مناسبی است که برای زیستن بدون دغدغه این افراد در آن مقطع زمانی به وجود آمده است. ژئوپلیتیک جهان اسلام هم از قرن شانزدهم به بعد دچار مشکل و افول شد. تمامی دانشمندان ما بدون استثنا در همین مقطع زمانی زیسته‌اند.

*** الان وضعیت چگونه است؟**

ما زمینه‌های پیشرفت و تحول را داریم، اما باید به پیرامون خود و اندیشمندانی که در حوزه‌های مختلف علوم داریم دقت داشته باشیم. این گروهی که الان هستند، اگر به هر دلیلی در صحنه نباشند، محال است که شما بتوانید آنچه را اکنون دارید احیا کنید. متأسفانه این نسل دارد تمام می‌شود، نگاه من به آینده است و می‌گویم بیاییم از این ذخیره تمام‌شدنی بهتر و بیشتر استفاده کنیم. خوش‌حالم که شما هنوز هم قدردان این نسل از جغرافی‌دانان کشور هستید، نشانی آن‌ها را می‌دانید و سراغشان می‌آیید.